

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальною тенденцією сучасної професійної освіти є гуманізація підготовки майбутніх фахівців, яка забезпечує всебічний розвиток особистості, індивідуальний підхід до суб'єктів навчальної діяльності. Урахування особистісного фактора у підготовці фахівців є пріоритетним у контексті реалізації технологічного підходу, який на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії і практики визначається одним із напрямів удосконалення процесу навчання, його системності, відтворюваності, коригованості. Забезпечення гуманізації та технологізації професійно-технічної освіти потребує готовності педагога до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій. Водночас, значна кількість педагогів професійно-технічних навчальних закладів не виявляє готовності до застосування таких особистісно-розвивальних технологій, як проблемно-розвивальна, проектна, програмованого навчання, диференційованого навчання, імітаційно-ігрового навчання, контекстного навчання, кейс-технологія та ін. Отже, актуальними є дослідження різних аспектів підготовки викладачів закладів професійно-технічної освіти до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій, зокрема її методологічних основ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Проблема підготовки педагогів до застосування особистісно орієнтованого підходу до навчання на технологічних засадах присвячені роботи І. А. Зязюна [5], Д. Г. Левітеса [7], В. А. Петровського [11], В. В. Серікова [13], М. Г. Чобітка [15] та ін. Психолого-педагогічні аспекти запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічній освіті висвітлюються у працях П. Г. Лузана [9], О. Б. Кошука [6], В. М. Манька [5] та ін.

Однак, дотепер проблема підготовки педагогів ПТНЗ до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій залишилася не достатньо дослідженою, зокрема не визначено її особливості та умови, не обґрунтовано її концептуальні засади, не розроблено відповідні шляхи розв'язання. Отже, тема статті є актуальною.

Мета статті: обґрунтувати наукові засади підготовки педагогів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій.

Виклад основного матеріалу... Особистісно-розвивальні педагогічні технології (ОРПТ), які забезпечують формування та розвиток особистісних компетентностей учнів, на сьогодні у професійно-технічній освіті мають обмеження у застосуванні, зокрема в наслідок недостатньої готовності педагогів до їх запровадження. Означене свідчить про необхідність організації спеціальної роботи для її цілеспрямованого формування. Зокрема, актуальними напрямками розв'язання цієї проблеми є навчання студентів - майбутніх педагогів та підготовка педагогів у процесі підвищення педагогічної кваліфікації.

Методологічне обґрунтування підготовки педагогів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій, на нашу думку, вимагає поліпарадигмальності, оскільки ця наукова проблема є багатоаспектною, її важко звести до єдиного способу тлумачення, і тому вона потребує урахування різних підходів, які можуть взаємодоповнювати один одного. Водночас, інтегруючим ядром, навколо якого вибудовуються наукові підходи, ми вважаємо гуманістичну традицію в педагогіці, яка полягає у визнанні людини найвищою цінністю суспільства. У цьому плані нам близька позиція В. В. Серікова, який вважає, що необхідна не конкуренція ідей, а інша методологія, орієнтована на поліпарадигмальне бачення проблеми, що не виключає створення конкретних концепцій освіти та означає відкритість дослідника всіляким новим баченням проблеми [13, с. 17-18].

Методологічною основою концепції підготовки педагогів до

застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій визначено такі наукові підходи, як системний, діяльнісний, андрогогічний, акмеологічний, продуктивний, технологічний, особистісно орієнтований, суб'єктний. Так, системний підхід в концептуальному плані закладає підвалини для розгляду педагогічної технології як системи, побудови моделі підготовки педагогів до ОРПТ з урахуванням внутрішніх та зовнішніх умов навчання. Означений підхід є основою для поєднання суб'єктного (внутрішній світ) та продуктивного (зовнішній світ) підходів до навчання педагогів.

Діяльнісний підхід у підготовці педагогів до застосування ОРПТ вимагає логічного цілісного розгляду всіх основних компонентів педагогічного процесу: його мети, мотивів, операцій, способів регулювання, коригування, дій суб'єктів, контролю та аналізу досягнутих результатів. Важливими для нашого дослідження є застосування ОРПТ у контексті становлення суб'єктності педагога, а також вивчення психолого-педагогічних аспектів застосування спільної навчальної діяльності у процесі підготовки педагогів до ОРПТ.

Оскільки підготовка педагогів до застосування ОРПТ є навчанням дорослих, вона має ґрунтуватися на засадах андрогогічного підходу, відповідно до якого провідна роль у навчальному процесі належить тому, хто навчається, а саме навчання розглядається в контексті життєвого шляху людини. У процесі навчання педагогів відповідно до означеного підходу мають створюватися такі умови, які забезпечать спирання на досвід тих, хто навчається, надання їм функцій експертів, співавторів, консультантів.

Розуміння застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій як аспекту професійної самореалізації викладача зумовлює звернення до акмеологічного підходу. Означений підхід передбачає дослідження чинників саморозвитку суб'єктів педагогічної діяльності, визначення умов їх самовдосконалення, темпів просування від однієї вершини до іншої. Акмеологічний підхід в плані цілепокладання орієнтує

професійно-педагогічну підготовку педагогів на досягнення вершин професіоналізму, ознакою якого ми вважаємо їхню готовність до застосування ОРПТ.

Оскільки провідною особистісно-розвивальною технологією є проектна, що передбачає створення проектів, які є продуктами навчальної діяльності і мають суспільно-корисне значення, актуальним є застосування продуктивного підходу. Означений підхід дозволяє не просто встановити наявність нового результату, а диференціювати продукт проектувальної діяльності за двома критеріями: суспільної чи особистісної значущості здобутого результату.

Спрямованість дослідження на підготовку педагогів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій пояснює звернення до технологічного підходу, який передбачає гнучке інструментальне управління навчальним процесом. Відповідно до нашої концепції кожний рівень підготовки до ОРПТ має забезпечуватися відповідною технологією підготовки.

Застосування особистісно-зорієнтованого підходу є доцільним з огляду на те, що процес підготовки викладачів до ОРПТ має ґрунтуватися на індивідуальних особливостях їхньої педагогічної діяльності, які втілюється в індивідуальних стилях. У процесі спеціально організованої професійної підготовки педагоги мають набувати відповідний досвід, перебуваючи в атмосфері довіри й підтримки, опиняючись у ситуації тих, хто навчається, усвідомлюючи переваги та недоліки власного стилю діяльності.

Оскільки одним з пріоритетних завдань системи неперервної освіти є формування суб'єктності педагога як професіонала, важливим є застосування суб'єктного підходу, з позицій якого педагогічна діяльність повинна розглядатися як сфера реалізації творчих можливостей індивідуальності педагога.

Результати аналізу теоретико-методичних основ та існуючої практики підготовки педагогів до ОРПТ свідчать про актуальність розробки такого

підходу у підготовці педагогів, який би узагальнив основні теоретичні надбання, дозволив забезпечити їхню самореалізацію, урахувати індивідуально-психологічні та вікові особливості учнів. Ми вважаємо, що науковою основою означеної підготовки повинен бути суб'єктно-продуктивний підхід, який ґрунтується на парадигмі суб'єктності. Зазначена парадигма, як відомо, знаходиться сьогодні лише у стадії становлення.

Нагадаємо, що методологічні основи суб'єктного підходу закладені ще С. Л. Рубінштейном, який кардинально переглянув систему стосунків людини та буття [12]. У психолого-педагогічній науці суб'єктний підхід представлено у роботах Г. І. Аксьонової [1], В. П. Бедерханової [2], М. М. Боритко [3], С. О. Лобанової [8], М. В. Федоренко [14] та ін. Зокрема, С. О. Лобанова зазначає, що саме суб'єктна позиція забезпечує спеціалісту соціальну та професійну стійкість, допомагає усвідомлено планувати етапи свого професійного шляху та протистояти професійно-особистісним деформаціям, підвищує його конкурентноздатність при різноманітних реорганізаціях.

Аналіз досліджень свідчить про те, що з позицій суб'єктного підходу одним з пріоритетних завдань системи неперервної освіти є формування суб'єктності педагога як професіонала. Так, М. В. Федоренко, досліджуючи професійну компетентність сучасного педагога у контексті суб'єктного підходу, робить висновок про те, що професійне становлення педагога і розвиток його особистості мають відбуватися на принципово нових основах організації навчального процесу, де зміщується акцент з поняття „професійна діяльність” на поняття „особистість професіонала”, а педагогічна діяльність повинна розглядатися як сфера реалізації творчих можливостей індивідуальності, що не має суперечити діяльнісному підходу [14].

На відміну від авторитарної, технологічної, гуманістичної парадигм у суб'єктній парадигмі людина розглядається як суб'єкт саме тому, що вона є основою не лише суб'єктивного світу, а й реального, у якому розгортається її життя. Якщо за авторитарної парадигми поведінка людини розуміється як

реагування на зовнішнє середовище, за технологічної – як зовнішня реалізація уявлень про світ, що склалися („схем реальності”), за гуманістичної – як реалізація засвоєних досягнень культури, що вибірково привладнюються людиною в процесі життя, то у контексті суб’єктної парадигми поведінка людини розглядається як активність у створенні власного світу. При усій близькості до гуманістичної парадигми суб’єктна парадигма є більш „внутрішньою”.

Нам близьке тлумачення суб’єктності В. І. Вачкова та С. Д. Дерябо, за яким це поняття розглядається як властивість „основоположення”, яке має прояв у здатності людини „покладати себе до основи” свого екологічного світу і самої себе. Це системна якість, завдяки якій людина стає тим, хто вона є – „немає суб’єктності, немає і справжньої людини!” [4, с. 156]. Учені визначають три необхідні та достатні сутнісні властивості людини, які дозволяють їй ставати основою свого екологічного світу і самої себе [4, с. 157]:

1) самоупорядкування – здатність принципи і способи організації власної сутності робити принципами і способами організації навколишнього світу та власної життєдіяльності – стати основою порядку у світі;

2) самоспричинення – здатність розпочинати причинний ряд у процесі актуалізації своєї сутності, виступаючи як причина відносно всього іншого, у тому числі і власної життєдіяльності, тобто бути *causa sui* (причиною себе) – стати першопричиною всіх форм руху в світі;

3) саморозвиток – здатність виходити за межі наявних форм буття і власних меж, задаючи можливості не тільки кількісних, але й якісних змін, визначаючи закономірності розвитку світу та свого власного – стати законом трансцендентності.

Отже, за цією концепцією прагнення зробити світ своїм є метапотребою, яка лежить в основі усіх інших потреб людини. Людина прагне стати суб’єктом не тому, що цього вимагає навколишній світ, а тому, що такою є сутність людини.

Як відомо, В. І. Вачковим та С. Д. Дерябо обґрунтовано методологічні основи суб'єктного підходу до групової роботи у психологічному тренінгу. Зокрема, вчені висувають такі принципи суб'єктного підходу [4, с. 166-172]: метапринцип голограми – у кожній події, яка відбувається з людиною у межах тренінгової реальності, наявні усі події її життя; принцип подійності (*рус. – событийности*) – при організації руху в межах тренінгової реальності тренер має орієнтуватися на проживання клієнтом цілісності, безперервності змін, що відбуваються у його оточенні і в ньому самому; принцип символізму – при організації простору тренінгової реальності тренер має орієнтуватися на проживання клієнтом цілісності, безперервності себе і всього, що його оточує у просторі життя; принцип траспективи – при організації часу тренінгової реальності тренер має орієнтуватися на проживання клієнтом цілісності, безперервності у часі всіх подій.

Вважаємо, що розглянуті положення є значущими і мають бути враховані у підготовці педагогів до ОРПТ, водночас така підготовка має свою специфіку. Вона спрямована на проектування навчального процесу на особистісно орієнтованих засадах, отже потребує створення та аналізу продуктів цієї діяльності – проектів, які, з нашої точки зору, повинні мати значення як для розвитку особистості педагога, так і для розвитку особистості його учнів чи / та вдосконалення навчального процесу.

У контексті підготовки до ОРПТ ми пропонуємо суб'єктно-продуктивний підхід як найсприятливіший з погляду розвитку здатності бути активним суб'єктом цієї діяльності, усвідомлювати свою відповідальність за процес та результат навчання інших. Такий підхід впливає на розуміння сутності навчання, коли важливим стає усвідомлення педагогом системи цінностей і динаміки змін у власному досвіді, яке відбувається завдяки запровадженню особистісно-розвивальних педагогічних технологій.

Ми вважаємо суб'єктно-продуктивним такий підхід, який визначає у професійній підготовці провідну роль становлення суб'єктності особистості як здатності до проектування власного професійного розвитку та створення

суспільно-корисних продуктів діяльності.

Охарактеризуємо означений підхід у підготовці викладачів до ОРПТ за такими параметрами, як цілі навчання, рольові позиції суб'єктів підготовки, стиль керівництва, мотивація навчання, характер організації навчально-пізнавальної діяльності, форми контролю і оцінювання (табл. 1).

Таблиця 1

**Особливості суб'єктно-продуктивного підходу
у підготовці педагогів до ОРПТ**

Параметри	Характеристики
Цілі навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Постановка і реалізація цілей – векторів щодо розвитку потреб, здібностей, ціннісних ставлень суб'єктів підготовки, які мають втілюватися у продуктах діяльності • Постановка і реалізація цілей – запланованих результатів щодо продуктивних знань та вмінь суб'єктів підготовки • Орієнтація на продукт як особистісно-значущий творчий результат самостійної діяльності її суб'єктів
Рольові позиції	<ul style="list-style-type: none"> • Суб'єкт-суб'єктні стосунки між тими, хто викладає, і тими, хто навчається • Той, хто навчається – суб'єкт діяльності • Той, хто викладає – фасилітатор, організатор взаємодії
Стиль керівництва	<ul style="list-style-type: none"> • Демократичний, партнерський, заохочуючий тих, хто навчається
Мотивація навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Опора переважно на внутрішні мотиви тих, хто навчається • Позитивне стимулювання до навчання • Забезпечення реалізації мотиваційного циклу у навчанні
Організація навчально-пізнавальної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Застосування інтерактивних форм організації навчання, зокрема тренінгів, навчальних ігор • Пріоритет творчих, продуктивних завдань • Організація умов для виконання індивідуальних та групових навчальних проєктів • Застосування методів активного навчання
Форми контролю і оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> • Важливість рефлексивного контролю, який спрямований на структуру діяльності того, хто навчається, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності. • Систематичність контролю, застосування рейтингової системи оцінювання. • Розробка системи оцінювання проєктів • Залучення тих, хто навчається, до контролю і оцінювання

Отже, наша позиція полягає в тому, що у підготовці до застосування

особистісно-розвивальних педагогічних технологій саме суб'єктно-продуктивний підхід здатний забезпечити втілення унікального досвіду саморозвитку педагога у продуктах діяльності, створити умови для його самоактуалізації та рефлексії.

Висновки... Багатогранність та складність досліджуваного феномену підготовки педагогів професійно-технічних навчальних закладів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій свідчить про необхідність використання комплексу наукових підходів, зокрема системного, діяльнісного, андрагогічного, акмеологічного, продуктивного, технологічного, особистісно орієнтованого, суб'єктного. Результати аналізу теоретико-методологічних основ підготовки педагогів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій свідчать про актуальність розробки такого підходу в їх підготовці, який би узагальнив основні теоретичні надбання, дозволив забезпечити професійну самореалізацію, урахувати індивідуально-психологічні та вікові особливості учнів. У такому контексті обґрунтовано суб'єктно-продуктивний підхід як найсприятливіший з точки зору розвитку здатності педагога бути активним суб'єктом запровадження особистісно орієнтованого навчання, усвідомлювати свою відповідальність за процес та результат навчання інших.

Подальшого дослідження потребують такі аспекти: визначення дидактичних засобів запровадження суб'єктно-продуктивного підходу до означеної підготовки, прогностичне обґрунтування її розвитку в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, упорядкування поняттєвого апарату, уточнення, вивчення та апробація організаційно-педагогічних засад застосування особистісно-розвивальних технологій у професійно-технічній освіті.

Література

1. Аксенова Г. И. Формирование субъектной позиции учителя в процессе профессиональной подготовки : автореф. дисс. на соискание уч. степени

- д-ра пед. наук : спец. 19.00.07 – „Педагогическая психология” / Г. И. Аксенова. – М., 1998. – 43 с.
2. Бедерханова В. П. Становление личностно ориентированной позиции педагога : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01, 19.00.07 / Бедерханова Вера Петровна : Краснодар, 2002. – 413 с.
  3. Борытко Н. М. Теория и практика становления профессиональной позиции педагога-воспитателя в системе непрерывного образования : автореф. на соискание уч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. М. Борытко. – Волгоград, 2001. – 40 с.
  4. Вачков И. В. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе : учеб. пособ. / И. В. Вачков, С. Д. Дерябо. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.
  5. Зязюн І. А. Дидактичне проектування технологій і методів учіння у вимірах педагогічної дії / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід. – 2010. – № 23. – Режим доступу до журналу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_23/index.htm.
  6. Кошук О. Б. Формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників сільського господарства засобами педагогічної гри / О. Б. Кошук // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 6 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Вид-во ІІТО НАПН України, 2013. – С. 34–38.
  7. Левитес Д.Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д. Г. Левитес. – М.: Издательство московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО „МОДЭК”, 2003. – 320 с.
  8. Лобанова С. А. Активные методы обучения как средство развития

- суб'єктної позиції студента : дисс. канд. пед. наук : 13.00.08 / Лобанова Светлана Алексеевна. – Краснодар, 2009. – 184 с.
9. Лузан П.Г. Суть та дефініція поняття «Педагогічна технологія» / П. Г. Лузан // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 6 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Вид-во ІІТО НАПН України, 2013. – С. 12–19.
  10. Манько В. М. Інноваційні технології навчання професійного спілкування студентів / В.М.Манько, Л.В.Вікторова // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. - № 3 (50). – 2013. - Додаток 1. – Тем. випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 2. – С. 165-169.
  11. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъективности / В. А. Петровський . – Ростов – на Дону: Изд-во „Феникс”, 1996. – 512 с.
  12. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 424 с.
  13. Сериков В. В. Личностный подход в обучении: отконцепции к технологии / В. В. Сериков // Проблемы обновления содержания общего образования. – Ростов-на-Дону, издательство «Феникс», 1992. – 153 с.
  14. Федоренко М. В. Профессиональная компетентность современного педагога в контексте субъектного подхода / М. В. Федоренко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 8 (195) . – С. 73–76.
  15. Чобітько М. Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. Г. Чобітько. – К., 2007. – 39 с.

Анотація

Ганна Романова. Методологічні аспекти підготовки педагогів професійно-технічних навчальних закладів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій. У статті визначено, що методологічне обґрунтування підготовки педагогів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій вимагає поліпарадигмальності, оскільки ця наукова проблема є багатоаспектною, її важко звести до єдиного способу тлумачення, і тому вона потребує урахування різних підходів, які можуть взаємодоповнювати один одного. Охарактеризовано наукові засади підготовки педагогів до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій, зокрема системний, діяльнісний, андрагогічний, акмеологічний, продуктивний, технологічний, особистісно орієнтований, суб'єктний підходи. Обґрунтовано суб'єктно-продуктивний підхід як найсприятливіший з точки зору забезпечення втілення унікального досвіду саморозвитку педагога у продуктах діяльності, створення умов для його самоактуалізації та рефлексії, розвитку здатності педагога бути активним суб'єктом запровадження особистісно орієнтованого навчання, усвідомлювати свою відповідальність за процес та результат навчання інших.

Ключові слова: педагог, педагогічна технологія, підхід, суб'єктність.

Ganna Romanova. Methodological aspects for training of the vocational school teachers for implementation of the student-developmental educational technologies. The article stipulates that the methodological basis for training teachers to use the student-developmental educational technologies requires the application of polyparadygm, as this scientific problem is multidimensional, it is difficult to reduce the same to a single mode of interpretation, and thus it requires consideration of different approaches which can complement each other. The article describes the scientific principles of training teachers for implementation of the student-developmental educational technologies, including systemic, activity-based, andragogical, acmeological, productive, technological, personally-oriented,

and subjective approaches. The subject-productive approach is substantiated as the most favorable one in terms of implementing a unique experience of teacher's self-development in his activity, creating conditions for self-actualization and reflection, development of the teacher's ability to be an active implementer of the personally-oriented education, being aware of his responsibility for the process and outcome of teaching others.

Keywords: teacher, teaching technology, approach, subjectivity.